

✓

TERITORIJALIZACIJA I DRUGA UTEMELJENJA POLITICKOG —
PRILOG METODOLOGIJI POLITOLOŠKIH ZNANOSTI

✓ Jedna od političkih znanosti predstavljena je u nas i tzv. *novom geopolitikom*, koji nas termin dovoljno i definitivno ograda od odiuma nacističke geopolitičke škole. U vrijeme inicijalnog razvitka ove discipline u nas — početkom 1960-tih godina — potrebu njezinog postojanja bilo je lakše potirati nego što je to danas s obzirom na njezine rezultate. Zato je svaka načelna rasprava o geopolitici i politologiji, koja bi, prirodno, mogla prethoditi nekim metodološkim pitanjima — manje ili više dosadna. Rezultate geopolitike usvajamo i prisvajamo, a »probleme« i nagvaždanja o geopolitici i njezinoj inkorporiranosti ili neinkorporiranosti u okvir politoloških znanosti — ostavljamo drugima. Dakako onima iza nas, a ne onima ispred nas!

Zbog općeg razvitka u sferi različitih znanosti, zbog pojave novih znanosti ili novih sadržaja i spoznaja u klasičnim disciplinama, zbog brzine promjena koje se odvijaju unutar samih znanosti i zbog sve šireg kruga potreba na koje one treba da odgovore, pitanja metodologijskog pristupa su trajna, a novi i drugačiji odgovori uvijek su potrebni, pa ma koliko zbunjivali u usporedbi s klasičnim gledanjem. A pogotovo to vrijedi za nove znanstvene discipline u nas, i za politologiju u cjelini, baš kao i za novu geopolitiku.

✓ Kao jedno od osnovnih pitanja metodologije u pristupu svim sferama političkog, jest *pitanje utemeljenja političkog*. Jer — *politika i politička sfera ne postoje same za sebe i ne iscrpljuju se u okvirima pitanja o interesu, moći i postizavanju ciljeva*; politička sfera — barem onako kako ona najčešće živi u društvenoj svijesti — *samo je javni oblik i izraz jedne mnogo dublje i drugačije biti*. Na nizu primjera bit će moguće pokazati kako *politika često uopće ne razrješava neka svoja vlastita, nego uvijek neka druga pitanja i to iz sfere svojih utemeljenja*. Neki najkraći i najjednostavniji povijesni ili suvremeni primjeri mogu nas lako uvesti u ovaj način mišljenja: tako drugi svjetski rat sa pokušajem bitnog prestrukturiranja političke karte svijeta od strane Hitlerove Njemačke predstavlja praktični izraz nacističke doktrine, dakle, jedne očito političke doktrine utemeljene na rasnoj teoriji i osvajanju životnog prostora. *Ta politička doktrina ispunjava svoju svrhu i izražava samu svoju bit tek kroz svoju teritorijalizaciju*, tj. pokušaj provođenja takvih promjena u kojima je osvajanje teritorija i put i metoda njezina ispunjenja,

i koje je osvajanje jedna od njezinih glavnih očekivanih svrha i rezultata. Tek putem adekvatne teritorijalizacije ova doktrina ne samo da zaista postaje ono što jest, nego tek teritorijalizacijom ona postaje uzročnikom tragedije stravičnih razmjera (u II svjetskom ratu poginulo je oko 50—60 milijuna ljudi); bez teritorijalizacije nacizam znači samo unutrašnju diktaturu i samo je pretpostavka i mogući činilac na unutrašnjem političkom tržištu ideja. Definicija nacizma kao političke doktrine (uostalom, kao i ranijeg kolonijalizma) ne može postojati bez teritorijalne komponente, ispunjenje te doktrine znači ispunjenje i njezinih teritorijalnih komponenti kao prve pretpostavke tzv. novog poretka. I današnja politika palestinskog oslobodilačkog pokreta rješava jedno pitanje iz sfere utemeljenja koje se — u ovom slučaju — izjednačava sa samom mogućnošću nacionalnog opstanka; to jest, rješava se pitanje vraćanja na vlastiti teritorij što je bit problema; jedan od glavnih sadržaja najnovijih kontakata nekih najviših sovjetskih i američkih predstavnika (listopad 1974. godine) bio je u posve »nepolitičkoj« sferi — to jest mogućnosti da SAD prestanu izvoziti pšenicu u Sovjetski Savez; dnevni red 29. zasjedanja Generalne skupštine Ujedinjenih naroda sastoji se praktički samo iz pitanja koja se odnose na sferu utemeljenja — a ono što je tu političko svedeno je samo na razinu odnosa snaga. Razumijevanje utemeljenja političkog prva je i najvažnija pretpostavka u metodologiji političkih znanosti; tek razumijevanje utemeljenja dozvoljava da se govori o znanosti i intelektualnom pristupu. Sve ostalo — iako smo neizmjerljivo daleko od toga da po težemo pojmove kao što su pragmatika i prakticizam — nije i ne može biti na razini onog politološkog.

✓ Ovakvo razumijevanje utemeljenja političkog prije svega u sferi geopolitike i globalne geostrategije, svjetske ekonomike, povijesnih i suvremenih međunarodnih političkih odnosa i međunarodnog javnog prava¹ jedan je od glavnih faktora u razlučivanju stvarnih osnova zbiljnosti od njihove često daleko spektakularnije i daleko zanimljivije pojavne političke sfere. Dok se ono pojavno — političko manifestira često spektakularnim političkim događanjima sa svim mogućnostima manipulacije, utemeljenja, iako jedino ona imaju relevantno značenje i težinu, ostaju najčešće sakrivena, i u javnom mnijenju i sredstvima masovnih komunikacija, kao jednom od najbitnijih faktora političkog života, ne pridaje im se dovoljna ili nikakva pažnja.

✓ Među najvažnija utemeljenja političkog, međunarodnih političkih odnosa i međunarodnog prava valja ubrojiti:

1) Povijesna opterećenja i to ona a) teritorijalne, b) sirovinke i c) etničke ili slične prirode; nazvali smo ih povijesnim iz dvaju razloga — prvo, jer ona impliciraju sadržaje koji su također pokretači onog povijesnog, i drugo — stoga što su se začinjala u prošlosti; inače u tzv. povijesnim opterećenjima nema ničeg posebno povijesnog — ona su samo prije svega uglavnom ekonomski i geopolitički problemi koji su se događali u prošlosti, a čije posljedice traju i danas.

¹ Navedeni redosljed nije nipošto rezultat profesionalne zainteresiranosti autora, nego je logičan u odnosu na redosljed pitanja i njihovog razrješavanja u međunarodnoj političkoj stvarnosti.

Razumljivo je da su nabrojani samo neki pokretači povijesnog; pritom, dakako, ne izostavlja se iz vida ono najvažnije — tj. da su glavni pokretači povijesnog i ono što jest povijesno razvitak proizvodnih snaga i proces klasne borbe kao kretanje prema slobodi i prema očovječenju čovjeka kao jedinoj svrsi i razlogu ljudskog opstojanja.

2) Ekonomska utemeljenost najvažniji je faktor cjelokupnog društvenog zbivanja i društvene evolucije; ta se gospodarska fundiranost izražava kroz određene bitne interese.

3) Geopolitička i geostrateška utemeljenost jedan je od izraza navedenih interesa; ona je teritorijalizacija onog ekonomskog i političkog, i to dakako, teritorijalizacija ne u smislu odgovora na pitanje »gdje je što?«, nego u smislu dijalektičke a time i funkcionalne povezanosti između društvenih zbivanja i odgovarajućeg prostornog okvira, i u skladu s odgovarajućim prostornim odnosima; samo u naivnim i neznanstvenim shvaćanjima, ali i zlonamjernim podmetanjima smatra se »gdje?« za najvažnije geografsko ili geopolitičko pitanje; isto vrijedi i za povijest, budući da pitanje »kada?« nije najvažnije pitanje historije.

4) Tek navedena utemeljenja povijesnog, ekonomskog i geopolitičkog karaktera omogućavaju sada istinsko razumijevanje međunarodnih političkih i ekonomskih odnosa, koji su glavni sadržaji politike barem u njezinom internacionalnom aspektu; ali — ti odnosi ne postoje sami za sebe i ne iscrpljuju se sami u sebi pa ma kako bili spektakularni ili prividno značajni; oni samo razrješavaju probleme iz sfere utemeljenja, izraz su toga utemeljenja i kao posebnost uopće ne postoje!

5) Konačno na kraju sva ova utemeljenja i odnosi mogu poprimiti i oblik obveze što znači da ulaze u međunarodno pravo.

U skladu s izloženim, shema utemeljenja političkog i njegova nadgradnja kao jedna od osnova metodologijskog pristupa u razumijevanju, definiciji i kreiranju političkog i politološkog mogla bi izgledati ovako:

- A) Osnovna utemeljenja čine:
- 1) povijesni sadržaji teritorijalnog, sirovinskog ili etničkog karaktera i slično,
  - 2) ekonomska osnovica koja najčešće ima ponajveće značenje,
  - 3) geopolitičke i geostrateške osnove uvode u utemeljenja političkog i problem specifične teritorijalizacije.

B) Tek na osnovici takvih utemeljenja moguće je govoriti o odgovarajućim odnosima — i to i ekonomskim i političkim odnosima. Važno je pri tom ponovno istaći da se u javnom mišljenju u popularnim gledanjima na politiku, ali i u političkom praktikizmu, tek sada govori o onom političkom.

- C) Konačno, određeni odnosi mogu ući i u sferu međunarodnog javnog prava. U određenim slučajevima međunarodno pravo može se ponovno javiti u sferi utemeljenja i to kao mogućnost povijesnih opterećenja.

Ovakvo poimanje stvari jasno pokazuje da je pojam političkog doveden u određene relacije i utemeljen na određenim sadržajima i da ne fungira kao

zasebna i samostalna sfera. Kao metodološki pristup političkom smatramo da ovakav stav ima fundamentalno i nezaobilazno značenje. Ali — ovo je tek prva konstatacija koju smo željeli naglasiti. Smatramo da ona druga koja slijedi, ima isto takvo značenje. Radi se, naime, o tome da se ono političko, kao fenomen, ističe *izuzetnom kompleksnošću*, da se ističe kao možda naj-složeniji oblik i u duhovnoj sferi i praktičnoj djelatnosti uopće. Dosljedno tome *u metodološkom smislu jedino isto tako kompleksni pristup*, temeljen na različitim stajalištima i posebnim znanostima, može biti primjeren razumijevanju, pojasnjivanju i primjeni političkog.

Kao ilustracija izloženih teza o utemeljenju političkog, na ovom će se mjestu iznijeti primjeri i pokušati pojasniti dva od navedenih aspekata, i to:

I. *Pitanje teritorijalizacije i*

II. *Pitanje ekonomske utemeljenosti političkog.*

I. Problem teritorijalizacije političkog kao jedan od aspekata metodološkog pristupa i političkom i politološkom, odnosi se na oprostorenje političkog fenomena, to jest na dovođenje određenih političkih pojava u vezu s odgovarajućim prostornim odnosima. Pri tome ovu problematiku valja stupnjevati — radi se ponajprije o prostornom rasporedu i raširenosti neke političke pojave, zatim o uzrocima, posljedicama i interakcijama koje slijede iz takvog prostornog rasporeda u usporedbi s drugim relevantnim sadržajima, što sve konačno rezultira shvaćanjem političkog fenomena u povezanosti s prostornim odnosima. Ova je konstatacija važna ponajviše stoga što u jednom stvarnom, dakle kompleksnom i dijalektičkom shvaćanju događanja političkog, to događanje nema samo vremensku i povijesnu nego isto tako i oprostorenu dimenziju. I tek tada moguće je govoriti o stvarnom dijalektičkom pristupu ovoj materiji. Dakako, moguće je (ili možda čak i bolje?) ovu eksplicitnu odrednicu o dijalektičnom pristupu i posve izostaviti. I to zato jer se uzimajući u obzir povezanost i interakciju povijesnog, evolutivnog i prostornog, radi upravo o onom zaista životnom i stvarnom, što je jasno i bez poštapanja na sigurne, ali kod mnogih ipak samo verbalne oslonce na dijalektiku, marksizam, materijalizam i slično. Oprostorenje političkog fenomena i političkog djelovanja znači da ti pojedini fenomeni i djelovanja postaju ne samo osmišljeni, nego i jedino mogući tek u vezi s određenim teritorijaliziranim aspektima, ili da takvi aspekti igraju značajnu ulogu. Primjerice, politika okruženja i politika prisutnosti, kao tipične političke doktrine ili sastavni dijelovi političkih doktrina, ispunjavaju svoj smisao jedino i tek u skladu s odgovarajućim i baš takovim a nikako ne nekakvim drugačijim prostornim odnosima; politika okruženja od strane Zapada prema Istoku i Heartlandu može egzistirati i ima svoj smisao i ispunjava svoju svrhu tek uz respektiranje određenog teritorijalnog rasporeda država, geostrateških uporišta ili flota koje u tom okruženju sudjeluju. Nadalje, neki teritorijalni aspekti, primjerice prostorni raspored nekih nesvrstanih zemalja, bitan su elemenat za razumijevanje i funkcija i geneze politike nesvrstavanja — tako geopolitička lokacija Jugoslavije u zoni križišta strateško-imperijalnih interesa, (kako reče Krleža), u zoni Rimlanda i »zoni Jalte« i svakako raz-

drobljenog shatter-belta ili u tzv. »sivoj zoni«, pogodovali su da se ideja nevrstanosti, kao oblik odgovora na različite opasnosti, najlakše i inicijalno formira upravo na našem prostoru. Ovakav nonkonformizam u odgovor na politiku velikih sila nije prvi primjer u našoj povijesti; jer — bogumilska hereza jest upravo onaj historijski tertium datur koji se najviše mogao afirmirati na razmeđu Istoka i Zapada, dakle u vezi i s jednim teritorijalnim aspektom. Imajući u vidu historijske primjere valja istaći da je osvajanje teritorija i geostrateških uporišta jedan od najvažnijih faktora u inicijalnoj fazi svake politogeneze. U metodološkom pristupu političkom fenomenu ovakve se konstatacije ne mogu zaobići. Borba za teritorij i životni prostor bitni je dio povijesti svijeta. I uz iznimku Izraela gdje se borba za životni prostor nastavlja i danas na direktni način tj. osvajanjem novih teritorija, borba za osvajanjem indirektnog životnog prostora, tj. za osvajanje interesnih sfera, borba za organiziranje vojnih blokova ili traženje isturenih savezništava na odlučnim geostrateškim lokacijama, nije napuštena. Razumijevanje današnje svjetske politike nije moguće bez respektiranja teritorijalnih aspekata — u politološkoj metodologiji o tome bi se moralo voditi računa. U tom smislu evo još nekoliko primjera koji pokazuju da se vodeći računa upravo o teritorijalnom ulazi u sam meritum stvari:

rimjere teritorija - acije: (1) Radikalizacija palestinskog oslobodilačkog pokreta (koja je dovela i do zločina) rezultat je i činjenice što su Palestinci — kao »novi Židovi«, u obliku novog egzodusa i nove dijaspor, izgubili teritorij i domovinu, izgubili i samu osnovicu egzistencije; izgubili su normalnu geopolitičku bazu i osnovicu svoje državnosti; međutim, za razliku od Palestinaca Egipat, Sirija i Jordan, istina izgubivši dio teritorija, zadržali su svoje životne jezgre. Za Palestine teritorijalno je pitanje za sada najvažnije i bez njegovog rješenja ne postoje mogućnosti pravednog mira na Bliskom Istoku.

(2) Jedna od bitnih karakteristika teritorijalnog aspekta kao metodološkog pristupa u politici i politologiji jest činjenica da su u međudržavnim ugovorima, rezultatima mirovnih konferencija i slično, gotovo uvijek zastupljena i teritorijalna pitanja i da su njihova rješenja praktički najčešće jedina trajna rješenja; tako se od Versajskog i Luksemburškog sistema sačuvalo relativno malo — sve klauzule o razoružanju, reparacijama, statusu pojedinih država i slično mogu postupno iščiliti u političkoj zbilji, a ono što preostaje kao trajno i fiksirano — a što može promijeniti samo kakova svjetska konflagracija — jesu teritorijalne klauzule, rješenja o pripadnosti pojedinih područja, kao i rješenja pitanja granica. Neki od trajnih rezultata Versajskog sistema jesu nove evropske granice. Isto tako neki od najvažnijih i trajnih rezultata Luksemburškog sistema također se tiču teritorijalnih i graničnih pitanja; a u Istočnim ugovorima između SR Njemačke i SSSR-a, zatim Poljske i SR Njemačke kao i u međunjemačkom ugovoru, teritorijalne klauzule čine samu njihovu bit i osnovni sadržaj — radi se o međusobnom poštivanju teritorijalnog integriteta i nepovredivosti evropskih granica. Isto tako međunjemački ugovor odmah na početku donosi da su nepovredivost granica i poštivanje teritorijalnog integriteta i suvereniteta svih država u Evropi u okviru sadašnjih granica osnovni preduvjet mira. I u ostalim međudržavnim ugovorima (primjerice »Ugovor o prijateljstvu između Indije i Bangla Deša« iz 1972. godine) također se ističe poštovanje teritorijalnog inte-

griteta, a isto je moguće naći i u »Ugovoru o miru, prijateljstvu i suradnji« između SSSR-a i Indije (iz 1971. godine). ✓ - JUGO - ITAL.

(3) Dobar primjer političkog značenja teritorijalnih pitanja pružaju i jugoslavensko-talijanski politički odnosi. Iako su razlike Jugoslavije i Italije bitno drugačije u usporedbi sa svim odlučnim aspektima u pristupu svjetskim društvenim pojavama i problemima, ipak sve te razlike ne sprječavaju da Italija bude među našim najvažnijim vanjsko-trgovinskim partnerima, da međusobna granica bude jedna od najotvorenijih i najfrekventiranijih u Evropi, ne sprječavaju ni niz drugih oblika suradnje, i to unatoč tome što su razlike oko nekih temeljnih pitanja ogromne ta radi se, ipak, o razlikama socijalizma i kapitalizma, nesvrstanosti i blokovske orijentacije, povijesne defenzivnosti i ofenzivnosti! I — sve to skupa ipak ništa ne smeta! (Ali, čim se postavi jedno teritorijalno pitanje, pa ma kako malih prostornih dimenzija kao ono o bivšoj Zoni B, onda se odnosi mogu pokvariti u roku od nekoliko sati.

U politici valja računati s tim da su teritorijalna pitanja nabijena i posebnim emocionalnim nabojem, daleko i preko objektivnog značenja i vrijednosti nekog područja. A isticanje »obrane svake stope zemlje« — daleko je od toga da bi bilo samo fraza. ✓ - KURDISTAN I CISJORDANIJA

(4) Neki od osnovnih problema nastanka novih država temelje se na teritorijalnim pitanjima — tako bi za Irak, Tursku i Perziju stvaranje nezavisnog Kurdistan, a za što su inače ispunjene sve povijesne, nacionalne, teritorijalne i gospodarske pretpostavke, značilo smanjivanje veličine njihovih država. Nekadašnji zapadni Pakistan je u Bangla Dešu izgubio također znatan dio svog teritorija, a jasno je da gubitak stanovništva ne pogađa jednu državu onako kao što je pogađa gubitak prostora. U tom smislu primjer današnje politike Jordana upravo je klasičan i idealan; jer — jordanski se kralj ne bori za Palestinke kao za stanovništvo i kao za Arape. Uostalom, on ih ima velikim dijelom na svom teritoriju. Jordan se, dakle, ne bori za širenje svoje vlasti nad tim palestinskim stanovništvom, nego za Cisjordaniju; dakle, bori se za teritorij. Razumijevanje ove problematike bez teritorijalnih aspekata u politici naprosto nije moguće. ✓ - ODNOSI SSSR-KINA SAD-KINA

(5) Povijest ratova općenito i svjetskih ratova posebno prvenstveno je povijest borbe oko teritorijalnih pitanja pri čemu je prestrukturiranje političke karte jedan od najvažnijih rezultata, a u tome borba za životni prostor jedan je od najvažnijih prešutnih, implicitnih ili pak jasno proklamiranih ciljeva. U svojim sukobima sa Sovjetskim Savezom Kina danas nikada ne ispušta iz vida niti argument »nepravedno izgubljenih teritorija«. A s druge strane današnji relativno povoljniji odnosi među nekim velikim silama, primjerice, onim starijim (SAD), i onim novijim (NR Kina), također impliciraju i riješena teritorijalna pitanja — u tom je smislu neobično indikativna izjava bivšeg predsjednika Nixona prilikom posjete Peking 1972. godine: »Nema razloga da budemo neprijatelji. Nitko od nas ne traži teritorij drugog.« Slično je i prilikom posjete japanskog premijera Tanake Peking 1972. godine) došlo do izražaja ne samo isticanje međusobnog poštovanja teritorijalnog integriteta, nego i više od toga — obje su se zemlje složile da neće težiti hegemoniji u Aziji i na Pacifiku što, između ostalog, također znači odustajanje i od posebnog širenja interesnih sfera koje su izrazito politička, eko- ✓

- KINA - JAPAN KINA - SSSR
U SVIJETLU TERIT. PITANJA

nomska ali i teritorijalna, dakle i geopolitička kategorija. Uzimajući u obzir druge dvije velike sile — NR Kinu i Sovjetski Savez — važno je uočiti da se one vojno ne sukobljavaju oko ideoloških razlika (iako su one u osnovi sukoba) već da se stvarni vojni (ali još ne i ratni) incidenti odnose na teritorijalna pitanja u pograničnim područjima.

6) Postanak novih država ili samo postojanje država nezamislivo je bez teritorijalnog uporišta; vlade u emigraciji mogu se održati samo toliko dugo dok postoji perspektiva vraćanja na odgovarajući teritorij, a samo toliko dugo i njihova ozbiljna egzistencija ima smisla. Emigrantska kraljevska vlada stare Jugoslavije za vrijeme II svjetskog rata, Pavelićeva vlada u Latinskoj Americi poslije rata, Čang Kaj Šek na Tajvanu danas — mogli su se ili se mogu održati samo toliko dugo dok raspolažu nekim teritorijem ili dok postoji perspektiva povratka u zemlju. Na istoj osnovi temelje se ambicije Palestinaca i tek povratak u Palestinu može dati pravi smisao njihovoj političkoj borbi. Postanak i egzistencija novih država (Izrael) moguća je samo uz situiranost na određenom teritoriju (»nacionalno ognjište«, »mjesto pod suncem«); osnovni problemi između Izraela i arapskih zemalja danas ne svode se na političke, religijske ili ekonomske razlike — jer je ravnopravnost za sve svudje proklamirana — nego na božan jednih da će biti »bačeni u more« to jest lišeni teritorija (Izrael), i drugih na nastojanjima da povrate izgubljena područja koja su okupirana na tipičan geopolitički način borbe za životni prostor.

7) Iako je danas životni prostor kopna posve podijeljen, borba za novi životni prostor ipak se nastavlja i to na moru; to se odražava u nastojanju primorskih zemalja da svoje teritorijalno more prošire čak na 200 km na račun slobodnog mora. S tim u vezi nastali problemi mogu se rješavati na različite načine — vojno, diplomatski, ili u okviru međunarodnog prava; ali, u osnovi svih sukoba i rješenja uvijek leže teritorijalna pitanja; i osvajanje »blizog svemira« ili Mjeseca također znači osvajanje novog prostornog medija.

8) Značenje teritorija neprijeporno je i u diplomatskoj trgovini — primjerice, da bi se 1915. godine za stvar Antante kupile Italija i Grčka ponuđeno im je ono najvažnije to jest teritorij, iako je očito da su se ponude mogle temeljiti i na nekim drugim gospodarskim ili humanitarnim osnovama. Ali i opet — ono političko definirano je vrijednošću najvrijednijeg teritorija. Za Italiju to je bila mogućnost da na Jadranu zaokruži »mare nostrum«, a za Grčku da dođe u posjed Cipra.

Da bi Sovjetski Savez danas mogao makar pokušati iznuditi povlačenje američke flote iz Sredozemlja potrebno je da na adekvatan i indirektan način »osvoji« jedan drugi akvatorij, to jest da se infiltrira u prostor Kariba. I tek se time — između ostaloga — otvaraju nove mogućnosti u diplomatskoj trgovini. Naime, može se istaknuti pitanje sovjetskog povlačenja iz Kariba (ali više ne na način kao 1962. godine), a za uzvrat SAD treba da se povuku iz Sredozemlja! Opći procesi u okviru detanta u tome su, dakako, bitni; ali — za detant treba imati i argumente, a oni mogu biti i teritorijalnog karaktera.

9) I konačno jedan posve novi primjer — sva složena problematika oko Cipra svodi se u svom unutrašnjem političkom aspektu na novu organiza-

ciju vlasti. A ta nova organizacija vlasti, ta nova eventualna federacija može se temeljiti bilo na organizacionom bilo na teritorijalnom principu. — povijesni primjeri

(10) Neki drugi povijesni primjeri svjedoče o značenju teritorija. U XVI stoljeću u turskoj varijanti islama »sveti rat« protiv nevjernika nije pokretač njihovih pohoda. I nije to iz razloga jer turska tolerancija i ne može biti upućena protiv nevjernika — kršćana i drugih, koje Turska ima na svom teritoriju. I upravo će tim nevjernicima Turska obnoviti Pečku patrijarhiju. Ratovi će se, dakle, voditi ne protiv nevjernika (jer zašto onda ratovi s Perzijom i Arapima?), nego zbog teritorija.

Međutim, na kraju treba istaći i neka mišljenja koja teritorijalnim pitanjima odriču značenje u današnjim a pogotovo perspektivnim prilikama. Tako vrlo uvaženi američki futurolozi (A. Wiener i H. Klan, 1972. godine) smatraju da se moć i utjecaj danas ne temelje na posjedovanju teritorija, nego na tehničkom i ekonomskom razvitku i da je želja za tuđim teritorijem samo jedan od čitavog niza nekadašnjih uzročnika ratova koji danas (navodno, R. P.) naprosto ne važe! (Ali, iako je pri tom ne samo moguće nego i nužno složiti se sa mišljenjem da se moć danas temelji i na tehničkom i na ekonomskom razvitku, navedeno dovođenje u sumnju značenja teritorijalnih pitanja nije prihvatljivo jednostavno stoga što ne vodi računa o suvremenoj, svakom vidljivoj i dohvatljivoj stvarnosti.

Moguće je, dakle, zaključiti: politološka metodologija koja u sebi u vezi s određenim aspektima ne implicira i faktor teritorijalizacije može svesti važne sektore političkog i »politološkog« na samu pojavnu sferu bez odgovarajućih utemeljenja i time postati negacija svakog znanstvenog pristupa. Nekoliko primjera u vezi s ekonomskim utemeljenjem mogu to isto tako pokazati.

II. Ekonomska utemeljenja političkog još jasnije pokazuju da su za njegovo razumijevanje upravo ona nezaobilazan faktor. Gospodarska su pitanja najvažnija, ali često skriveni i široj javnosti nedovoljno poznati temelj međunarodnog političkog života. Ali na žalost — tako je i kod mnogih politologa! Važnost ekonomskih utemeljenja ističemo ne samo zbog Lenjinovog shvaćanja da politika predstavlja koncentrirani izraz ekonomije, nego i zbog evidentnih primjera iz suvremenih međunarodnih ekonomskih zbivanja i odnosa koji su, međutim, odjednom postali javni i svakom dostupni sadržaji međunarodne politike, ali ne kao politički nego ekonomski sadržaji; političke su samo forme i pokušaji razrješavanja, a ozbiljnost ekonomskih pitanja podigla ih je na razinu međudržavnih odnosa i time pretvorila u političke odnose.

Za ilustraciju takvih stavova i shvaćanja moguće je navesti nekoliko primjera. Tako pitanje primanja NR Kine u Ujedinjene narode nije uopće odraz izmijenjenog stanja u međunarodnim političkim odnosima, nije odraz novog osjećaja pravičnosti, humanizacije odnosa i težnje politici popuštanja i slično, nego je pozadina posve suprotna — popuštanje i novi politički odnosi nastali su kao posljedica shvaćanja značenja već izraženih ekonomskih činilaca. Naime, iz ekonomskih razloga Kina je potrebna svijetu i zbog toga je moralo doći do novih političkih odnosa. Ako se kapitalistički svijet (a isto tako i socijalistički) još temelji na prihvaćanju stalnog ekonomskog rasta kao na najvažnijoj osnovici svog opstanka i razvitka, onda je razumljiva

nužnost integracije u svjetske odnose i ogromnog kineskog tržišta. U sadašnjim uvjetima uklapanje Kine u svjetske gospodarske tokove ima izgleda veće značenje za ostali svijet nego za samu Kinu!

✓ Na vrijednost ekonomskog faktora upućuje još jedan primjer također iz Kine. Sve izrazitija kineska integriranost u svjetske ekonomske odnose, i osobito trgovinu (uvoz hrane) bitan je inhibirajući činilac koji doprinosi onemogućavanju Kine da uđe u ratni sukob svjetskih razmjera. U korejskom ratu ekonomski neintegrirana a time i neovisna Kina mogla se upustiti u takav eksces; prema njoj tada nisu mogle biti poduzete nikakve ekonomske sankcije. Nakon toga Kina se gospodarski znatno razvila, likvidiravši glad u čemu veliku ulogu ima i uvoz hrane. *Ne smije se zaboraviti da je rješenje prehrambene situacije u Kini jedan od najvažnijih faktora na kojemu se u očima narodnih masa osniva uspješnost režima nove Kine.* To ujedno znači da u novih promijenjenim uvjetima, u uvjetima poraslog standarda i uvoza hrane, Kina ne može dopustiti ništa što bi je isključilo iz svjetske trgovine hranom. Ona, dakle, danas ne može izazvati ratni eksces širih razmjera, ni iz takvih, ekonomskih razloga.

✓ Promjene u vanjskoj politici pojedinih država također su rezultat nekih gospodarskih činilaca. Današnja energetska kriza u svijetu u pojedinim slučajevima to je drastično pokazala. Tako je Japan osudio izraelsku politiku tek pod prijetnjom energetske krize katastrofalnih razmjera, što nije učinio u prijašnjim uvjetima. Ni tu nisu prevagnuli osjećaji pravičnosti, humanizacije, ravnopravnosti odnosa i miroljubivosti. Tek imajući u vidu mogući slom svoga privrednog napretka, Japan je djelomično izmijenio svoj odnos prema Izraelu. To je rezultat ekonomskih, a ne bilo kakvih drugih razloga.

✓ Neka od utemeljenja političkog u isti su mah i ekonomskog ali i geopolitičkog i geostrateškog značaja. Primjer može biti Sueski kanal. Zapadu je u interesu da ta vodena spojnica ostane što dulje zatvorena. Prvo, Egiptu su tako uskraćeni prihodi od tranzitnog prometa, što znači novi financijski napor ne samo za tu zemlju, nego i za njezine saveznike. Time se otežava njihov ekonomski razvitak, a zbog toga se socijalističke zemlje i zemlje tzv. Trećeg svijeta mogu proglasiti društvom siromaštva, koje, dakle, očito ne bi moglo služiti kao primjer uspješnog svjetskog društvenog razvitka. Drugo, najveći brodovi Zapada više ne mogu kroz kanal zbog svoje bitno povećane tonaže što znači da on u ekonomskom smislu može mnogo više koristiti socijalističkim zemljama i zemljama tzv. Trećeg svijeta. U tome posebno značenje ima činjenica da je upravo Sueski kanal najlakši i najkraći put do akvatorija Indijskog oceana, kojemu se na obalama nalazi više novooslobođenih država.

✓ Ekonomski razlozi također su najdublje danas inkorporirani i u pokret nesvrstanosti kao pokret eminentno političkog karaktera; i tek sa stvaranjem i razvitkom (ili jasnom i skorom perspektivom takvog razvitka) novih gospodarskih veza između samih nesvrstanih zemalja, mijenjaju se i ruše tradicionalni odnosi u svijetu, što se onda ne definira samo kao ekonomski, nego ujedno i politički proces. Pokret nesvrstanosti kao politički pokret, postaje snaga tek onda kada inkorporira i ovu ekonomsku komponentu.

✓ Političke promjene u svijetu rezultat su i specifičnog gospodarskog razvitka — zato se u politološkoj metodologiji ova činjenica ne smije zaboraviti.

✓
KINA
✓
✓
uzroci
ekonom
križan
✓
Japan
neha utem
geogra
su isto
meno
✓
politi
ekonom
ali
geosp
i-geosh
✓

✓ Konačno na kraju valja nešto i kategorički ustvrditi — to jest da se i u sferi teritorijalizacije i gospodarstva kao utemeljenja političkog, više ne radi o traženju puteva i argumenata za dokazivanje i pojasnjivanje, nego da se radi o činjenicama; a činjenicama je lako — unatoč Hegelu. Bez shvaćanja cjeline i njezinih utemeljenja u metodološkom pristupu, politologija ne može biti znanost. Bez shvaćanja utemeljenja »politologija« može biti samo opis političke prakse određene odnosima moći. Dakako, pitanja politološke metodologije u ovakvom kontekstu kako su ovdje izložena, još su vrlo daleko od pravih i konačnih razrješenja. Ali — iako je tome tako, ne zaboravljamo da i najdalji put počinje — prvim korakom!

RADOVAN PAVIĆ

TERRITORIALISATION AND OTHER FOUNDATIONS OF POLITICS
— A CONTRIBUTION TO THE METHODOLOGY
OF POLITICAL SCIENCES

SUMMARY

One of the disciplines comprised by political science is the so-called new geopolitics, a term that draws an adequate and definite line between that science and the notorious Nazi geopolitical school.

One of the fundamental (methodological issues) in the study of all aspects of politics is the question of its foundations. For, politics and the political sphere do not exist in a vacuum and are not exhausted within the frame of reference of questions concerning power and the accomplishment of goals: the political sphere, at least as it commonly exists in social consciousness, is just a manifestation and expression of a much more profound and different essence. A number of illustrations are given, in order to demonstrate that politics is often not concerned with issues from its own sphere but with some other things matters from the sphere of its foundations.

The understanding of the groundwork of politics, and particularly in the fields of geopolitics and global geostrategy, world economy, historical and current international political relations, and in international public law, is one of the main factors in distinguishing between the true basis of reality and its, often much more spectacular and interesting, manifestations in the political sphere. Whereas the manifest aspects of politics frequently occur in the form of spectacular political developments, with all the underlying possibilities of manipulation, the foundations, although only they have the true relevance and weight, mostly remain concealed; both public opinion and mass media of communication, the major factors of political life, take insufficient notice, if any, of them.

Some of the main foundations of politics, international political relations and international public law are:

1) Historical factors, of a) territorial, b) raw-material, and c) ethnic or similar character; we have termed them historical for two reasons: firstly, they imply contents that are also the motive force of history and, secondly, because they have been conceived in the past.

Naturally, only some of the historical motivations are mentioned. In this, of course, the most important thing is not left out of sight, i.e. that both the driving force of history and itself are the result of the development of productive forces and of class struggle, an advancement towards freedom and the humanisation of man, which is the sole reason and purpose of human existence.

2) The economic basis is the most important factor of all social events and social evolution; this economic foundation is reflected in certain essential interests.

3) The geopolitical and geostrategic groundwork is one of the expressions of those interests; it is the territorialisation of the economic and political factors, of course, territorialisation, not in the sense of an answer to the question »where is what?«, but in the sense of the dialectic, and therefore also functional, interrelation between social trends and the corresponding spatial framework, and in conformance to appropriate spatial relations; only in naive and unscientific theories, or in malicious ruses, is »where?« declared to be the vital geographic or geopolitical question; the same applies to history, since the question »when?« is, likewise, not the most important question of history.

4) Only the mentioned groundwork of a historical, economic and geopolitical character makes possible a true insight into the international political and economic relations, being the main substance of politics, at least in its international aspect; still — these relations do not exist by themselves, however spectacular or apparently significant they may be; they merely solve problems from the fundamental sphere, they are a manifestation of those foundations, and do not even exist as separate entities.

5) Finally, all of these foundations and relations can assume the form of obligations, thus becoming a subject of international law.

The author illustrates his views by a series of examples from contemporary political and economic relations.

Prevela Vesna Grbin